

Az Európa-fogalom a történelemben

Elektronikus tananyag

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült
az Európai Unió támogatásával.

Projektazonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

2018

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

1. Az Európa-fogalom a történelemben

Miről szól ez a tananyag?

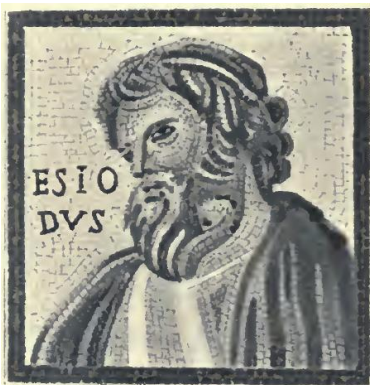
Ez a tananyag az Európa szó megjelenésével, elterjedésével és a különböző történelmi korokban való használatával foglalkozik. Arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, a reneszánsz kor előtt mennyire esetleges és villanásszerű volt csupán a fogalom használata.

Tanulási tipp

A tananyag tartalmának elsajátítását megkönnyíti, ha a legfontosabb történelmi szereplők neveit és a szóhasználatához kötődő dátumokat kronológiai sorrendben kigyűjti magának.

Az *Európa* szó használata a régebbi korokban egyáltalán nem volt annyira magától értetődő, mint napjainkban. Első felbukkanása után hosszú évszázadok teltek el anélkül, hogy a forrásokban szemünk elé kerülne, ami arra utal, hogy nem használták. Amikor később mégis előtűnt a homályból, akkor is csak rövid, átmeneti jelleggel tette. Ennek az lehet a legkézenfekvőbb magyarázata, hogy a fogalomra ilyen-olyan okoknál fogva **nem volt szükség**. Csupán a **középkor kései évszázadaiban rögzült a szóhasználatban**, s onnantól terjedt el szélesebb körben.

1.1 A fogalom megjelenése

Hésziodosz

Mai tudásunk szerint az *Európa* szó a történelemben először az i.e. 8. században élt görög költőnél és történetírónál, **Hésziodosznál** fordult elő. A források szűkössége, hiányossága miatt azonban nem tudjuk eldönteni, pontosan mit értett alatta. Tudunk arról, hogy a 6. századtól a Földközi-tenger északi partján elterülő földek összességét már ezzel a névvel illették. A „történetírás atyjának” nevezett 5. századi **Hérodotosz** pedig már **megkülönböztette egymástól Ázsiát, Afrikát és Európát**.

Hérodotosz világa ókori térkép alapján

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A9rodotosz#/media/File:Herodotus_world_map-hu.svg

Feladat 1: Nézzen utána Hésziodosz munkásságának! Miért jelentős?

1.2 A szó etimológiája

Európa elrablása, Európa Parlament, Strasbourg

Az Európa szó **eredete szerfelett bizonytalan**, mint ahogy a jelentése is. A görög mitológiában szereplő Európé föníciai királylány, akit Zeusz bika képében csábított el, a főistennek fiúkat szült Krétán, ami akár a fejlettebb Ázsiának az európai kultúrára gyakorolt termékenyítő hatását is jelképezhette. Két elképzelés alakult ki a fogalom eredetére vonatkozóan. Az egyik szerint a görög „**eurüs**z” (tágas, messzi) és az „**opsz**” (szem, arc)

Guido Reni: *Európé és a bika*

szavakra vezethető vissza („messzire látó, tekintő”). A másik vélekedés szerint az akkád nyelvben az „**erebu**” szó a Nap lenyugvását, az „**aszu**” szó pedig a felkelését jelenti, égtájakra vonatkoztatva ez nyugat, ill. kelet lenne, azaz Ázsia a keletre, Európa pedig a nyugatra fekvő kontinens.

Feladat 2: Mi a mitológia definíciója? Miről szól pontosan a görög mitológiában Európé története?

1.3 A fogalom háttérbe szorulása a Római Birodalomban

Az antik görög szerzők után az *Európa* szó lassan kikopott a használatból. Hippokratész és Arisztotelész az i.e. 4. században még használta, meg is különböztették Európát Ázsiától, de utánuk csaknem ezer évig nem találkozunk a kifejezéssel a forrásokban. Az akkor ismert világ legnagyobb részét **Róma** gyúrte uralma alá, ami **értelmetlené tette a földrészek megkülönböztetését**.

A Római Birodalom ugyanis sok tekintetben egységes volt. Gazdaságilag, hiszen a kereskedelem útjában nem tornyosultak akadályok, a római pénz pedig mindenütt elfogadott fizetőeszköz volt. Politikailag, hiszen a központi hatalom kiterjedt a legtávolabbi területekre is, a közigazgatás (a provinciák) rendszere pedig átfogta az egész birodalmat.

Kulturálisan, hiszen a latin nyelv széles körben elterjedt, a római kultúra, művészet, életmód, szokások stb. pedig általánosan követetté váltak. Csak a birodalom felbomlása (i.sz. 476), de még in-

117 AD

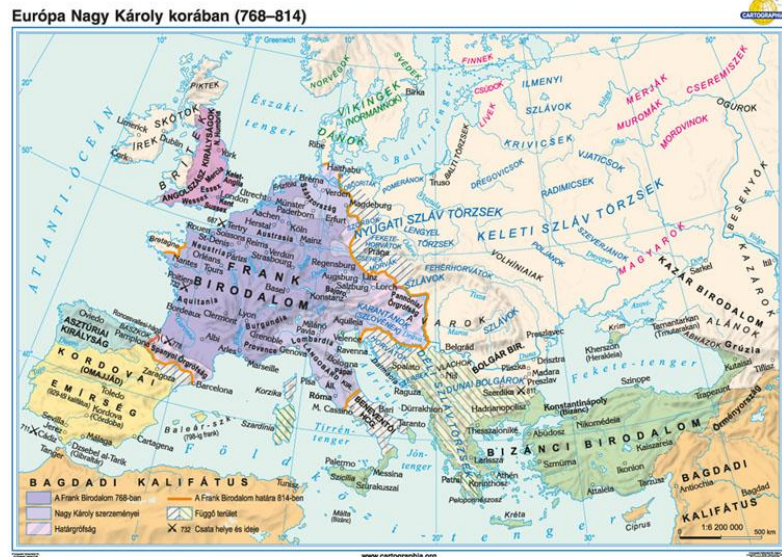
A Római Birodalom Traianus uralkodása alatt

kább a Földközi-tenger déli partján az iszlám térhódítása (7–8. sz.) nyomán jelentkezett ismét az igény a kontinensek megkülönböztetésére.

Feladat 3: Arisztotelész *Politika* című művéből (<http://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.htm#1>) keresse ki az Európára való utalásokat és gyűjtse össze, milyen összefüggésben használja a kifejezést!

1.4 A fogalom ismételt felbukkanása a 8–9. században

A 8. század elején a rendkívüli sebességgel terjeszkedő iszlám megjelent az Ibériai-félszigeten, sőt átkelt a Pireneusokon is. A frankoknak Poitiers mellett 732-ben sikerült megállítaniuk őket. Erről az ütközetről 769-ben egy krónikairó, Córdoba-i Izidóra készített egy leírást, amelyben hosszú évszázadok után újra felbukkant az *Európa* szó. A szerző úgy fogalmaz, hogy „az európaiak [*Europenses*] megpillantották az arabok táborát”. Nyilvánvaló, hogy

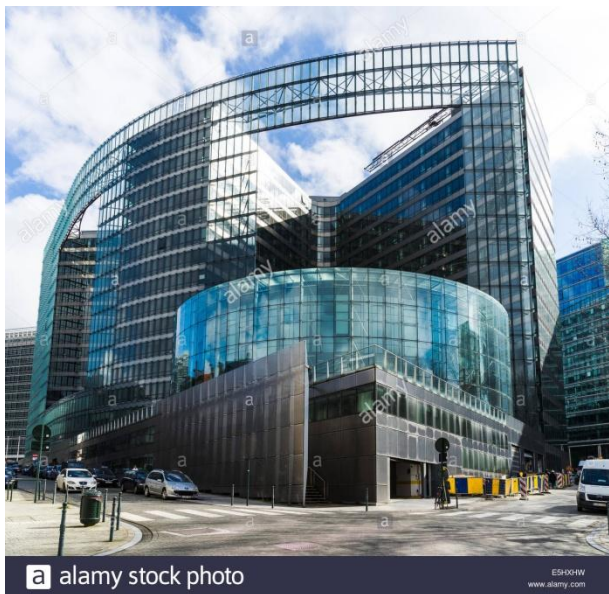
a muszlimoktól való megkülönböztetés igénye tette szükségessé a szó ismételt használatát. Úgy tűnik, ekkoriban sokat emlegettek, hiszen a korszak legjelentősebb uralkodóját, Nagy Károlyt (768–814) egyik udvari költője „Európa atyjának” (*pater Europae*) nevezte. Joggal, hiszen a pápa által 800-ban császárrá koronázott uralkodó földrészünk legnagyobb részét meghódította, egyesítette, s ezzel kísérletet tett a Római Birodalom feltámasztására. Az uralkodása alatt elindult Karoling reneszánsz jelentősen hozzájárult az európai identitás formálódásához. Halála, majd birodalma felosztása (verduni szerződés, 843) után azonban az Európa szó ismét kikopott a használatból, s közel ötszáz évig nem került forgalomba.

Nagy Károly

Forrás: <http://www.jakd.hu/index.php?p=evfordulo&id=246>

Érdekesség: A *Pater Europae* ma magas kitüntetést jelent. Nagy Károly ugyanis a 20. század második felében az uniópártiak szemében az integráció alapjául szolgáló francia–német egység megtestesítőjének számított. 1949-ben a császár egykori székhelye, a németországi Aachen városa díjat alapított, amelyet az európai egység megteremtésében kiemelkedő szerepet játszóknak ítélnék oda minden évben (az 1950-es években díjazott volt Alcide de Gasperi, Jean Monnet, Winston Churchill, Konrad Adenauer). 2002-ben a kitüntetést díjat napjaink közös fizetőeszköze, az euró is megkapta. 2016-ban Ferenc pápát, 2018-ban Emmanuel Macron francia köztársasági elnököt díjazták. Mindmáig az egyetlen magyar díjazott Konrad György író (2001).

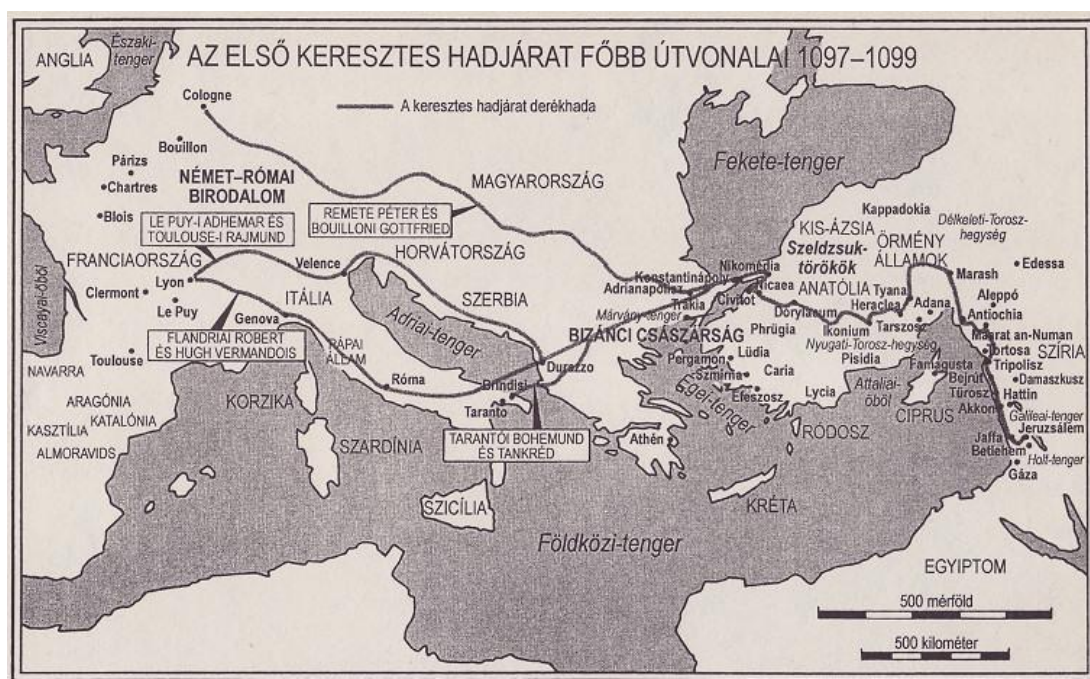
Amikor 1952-ben felmerült annak az igénye, hogy az egységes Európának saját zászlaja legyen, egyesek a III. Leó pápa által 800-ban Nagy Károlynak adományozott harci lobogót (*Oriflamme*) javasolták (a rekonstrukcióját ld. jobbra). Az egyik közösségi intézmény, az Európai Bizottság később a császárnak azáltal fejezte ki a tiszteletét, hogy egyik brüsszeli épületét róla nevezte el (Nagy Károly-épület, ld. balra).

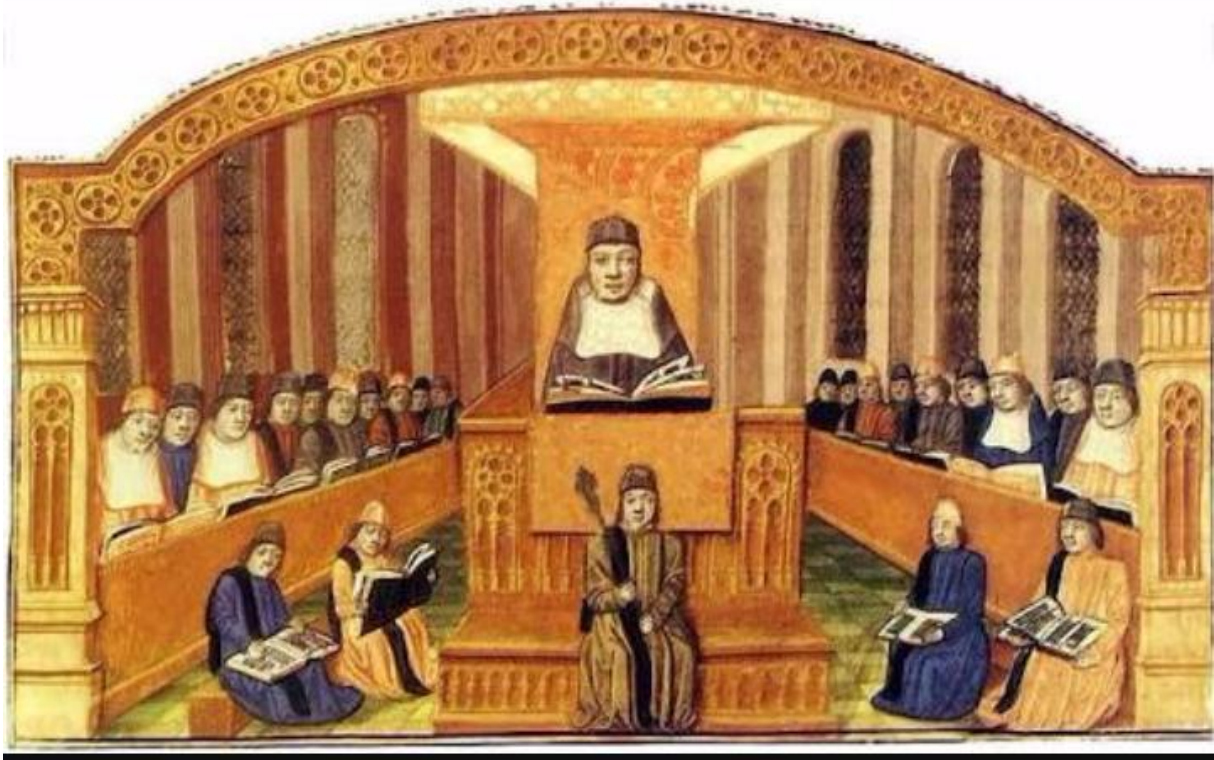
Feladat 4: Keresse ki az interneten a *Pater Europae* díjazottjait! Melyik országból kapták meg a legtöbbet a kitüntetést?

1.5 A fogalom hiánya: kereszties hadjáratok és egyetemek

Az ezredforduló körüli évszázadokban az *Európa* szó nem jelenik meg a forrásokban, azaz minden bizonnyal nincs használatban. Helyette a *kereszténység* kifejezés terjed el, ami nagyon is logikus: 1000 körül a kereszténység kontinensünk legtávolabbi sarkaiba is behatol, vagyis azt mondhatnánk, hogy **a kereszténység Európa szinonimájává válik**. Jóllehet tudjuk, hogy jelentős keresztény közösségek éltek a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, mégis kijelenthető, hogy minden, ami európai, az keresztény, s minden, ami keresztény, az európai. Igaz ez még akkor is, ha 1054-ben a keresztény világ egysége megszűnik, s bekövetkezik a nagy egyházszakadás (szkizma).

A középkorban került sor az **első összeurópai vállalkozásokra**, a **keresztes hadjáratokra**, melyek jelentősen formálták az európai azonosságtudatot. Az elsőt II. Orbán pápa hirdette meg 1096-ban. A mi szempontunkból azért jelentősek, mert ezekben a vállalkozásokban minden európai ország részt vett valamilyen formában, a keresztesek valódi „nemzetközi” haderőt jelentettek.

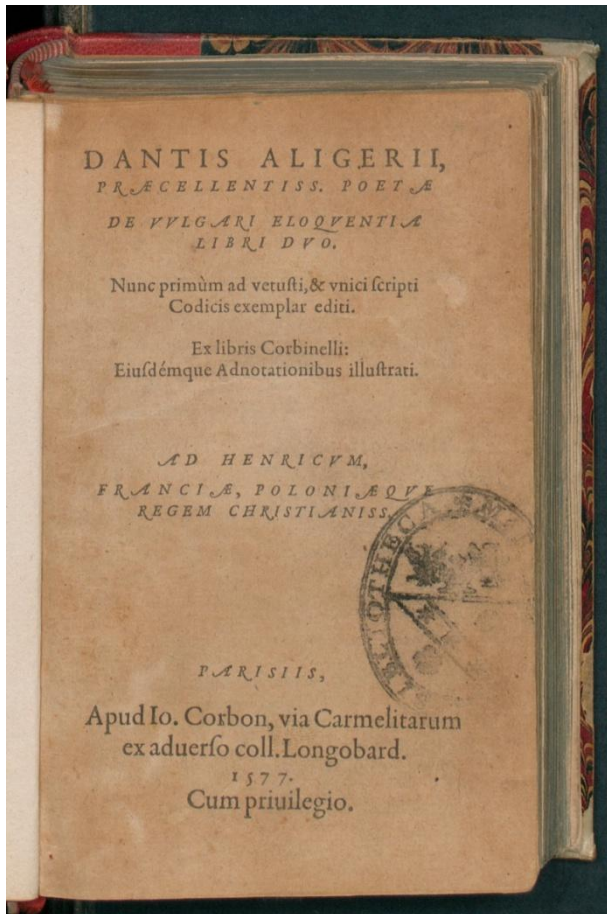
Egyetemi oktatás a középkorban

Forrás: <https://historiaprimeiroanoblasallesp.files.wordpress.com/2016/08/wp-1471742084779.png>

Nemkülönben fontosak az európai tudat formálásában az **egyetemek**. Ezek az **első összeurópai intézmények** először Bolognában és Párizsban jöttek létre. A tanárok és a hallgatók egyaránt soknemzetiségűek voltak, földrészünk minden részéből érkeztek tanítani és tanulni. A közös nyelvet a latin, a közös szemlélet alapját a kereszténység jelentette.

Feladat 5: Milyen szerepet játszott Magyarország a keresztes hadjáratokban? Nézzon utána az *egyetem* szó jelentésének!

1.6 A fogalom ismételt megjelenése és végleges rögzülése a szóhasználatban

A De vulgari eloquentia címlapja

Az **Európa** szó hosszú évszázadok után Dante Alighieri itáliai költő (1265–1321) munkásságában bukkan fel ismét a 14. század elején, de jelzőként még ő sem használta. A nyelvek kialakulásáról szóló művében (*De vulgari eloquentia*) kontinensünk nyelvi sokszínűségét mutatta be, s ennek kapcsán **Európa kulturális és földrajzi leírását is megadta**, megkülönböztetve azt Ázsiától. A reneszánsz korában a fogalom rögzül a közbeszédben, egyre terjed, s többé nem tűnik el.

Feladat 6: A Dante-részlet alapján válaszoljon a kérdésekre!

„És mivel az emberi nemzetség gyökérszete főként a keleti tájakba mélyedt, a különféle égtájak felé sokféleképpen elágazva onnét terjedt el a mi nemzetségünk. Végezetül elterjedt a nyugati végekre is, hol akkor először itták értelmes emberek torkai Európának folyó vizeit, vagy legalábbis némelyiket. De akár jövevényként érkeztek Európába, akár pedig mert itt születtek, csak visszatérően voltak, az emberek háromféle nyelvet

hoztak magukkal és közülük egyesek a déli, mások Európa északi részében szereztek maguknak a letelepedésre tájakat, és végezetül harmadikként azok, kiket most görögöknek nevezünk, részben Európa, részben Ázsia vidékeit foglalták el. Ezek után egy és ugyanazon nyelvből, melyet a büntető megzavarodásból kaptak [utalás Bábel tornyára], különféle köznyelvek eredtek (...). Mert az egész terület, amely a Duna torkolatától, vagyis Meaotis mocsaraitól a nyugati végeig az angolok, olaszok és franciák határaival és az Óceánnal határolódik körül, csupán egy nyelvet nyert, jóllehet azután a szlávok, magyarok, teutonok, szászok, angolok és sok más nép révén különféle népi nyelvekre oszlott. Mindezeknél közös eredetük jelének szinte csak az maradt meg, hogy majdnem valamennyien igenlésképpen a »jo« szóval felelnek. E nyelvtől, vagyis a magyarok határaitól kezdve kelet felé egy másik foglalta el azt az egész területet, amelyet még Európának neveznek, sőt némileg még túl is terjedt.” (*De vulgari eloquentia*, 1. könyv, VIII. fej. 306–331. Mezey László fordítása)¹

Hányféle nyelven beszéltek az európaiak Dante szerint? Hol éltek a görögök? A magyarok Európához tartoztak-e Dante elméletében? Hol húzódtak szerinte a kontinens határai?

Részösszefoglalás, ismétlés: 1. lecke, 1. részösszefoglalás.wmv (elérés: „1. lecke” könyvtár)

Ellenőrző feladatok: 1. lecke, 1. ellenőrző feladatok.htm (elérés: „1. lecke” könyvtár)

¹ Dante Alighieri összes művei. (szerk.: Kardos Tibor) Magyar Helikon, Budapest, 1965. 357–358.

Ajánlott irodalom a téma iránt érdeklődőknek

♠ J. NAGY LÁSZLÓ: *Az európai integráció politikai története*. Maxim Könyvkiadó, Szeged, 2001.

♥ MALLER SÁNDOR: *Az Európa-eszme. A kezdetektől a megvalósulásig*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2000.

♣ ZSINKA LÁSZLÓ: Európa földrajzi fogalma a klasszikus antikvitásban. http://www.grotius.hu/doc/pub/QXPLDO/2012_28_zsinka_laszlo_europa_fogalma.pdf, letöltés: 2018. január 22.

♦ ZSINKA LÁSZLÓ: Az Európa-fogalom történeti alakváltozásai a késő középkorban és a kora újkorban. http://www.grotius.hu/doc/pub/JFQVIR/2012_137_zsinka_laszlo_az_europa_fogalom.pdf, letöltés: 2018. január 22.